

ozonas

Ekologiškos kultūros gidas

2012 | 5 | (46)

SĄMONINGUMAS

IŠSAUGOTI KRITINĮ MĄSTYMĄ

TOBULAS ŽMOGUS
TOBULAME PASAULYJE

SUPLANUOTAS
SENĖJIMAS

HOMEOPATIJA IR
EZOTERIJA

AUGIMO IR PROGRESO
MITAS

JOKIŲ KOMPROMISŲ SU
GMO

EUROPOS KALNŲ TRAPUMAS

APIE SĄMOKSLO TEORIJAS
SU DOC. DR. N. ČEPULIU

TRAPUS EUROPOS KALNŲ DIDINGUMAS

Raul CAZAN
www.2celsius.net
(vertė Kristina SADAUSKIENĖ)

Nuotrauka iš autoriaus archyvo

Breithorn viršukalnė, Šveicarija

Kai kopiname į kalną, jis gali stebėti mūsų elgesį su tam tikru „atitolimu“ ar švelniu geranoriškumu. Kalnas niekada nekovoja su mumis ir kiek tik gali sulaiko sniego lavinas, bet kartais žmogiškas kvailumas, puikybė ir intymaus ryšio su aplinka trūkumas baigiasi žmogiška katastrofa – katastrofa motinoms, tėvams, žmonoms, vaikams ir draugams.

Stebint kalnus mus paliečia didybės ir kartu trapumo jausmas.

Vietinės kalnų kultūros yra niekaip nesusuderinamos su kosmopolitiškomis ir urbanistinėmis. Naujų vertybių, kitokio gyvenimo būdo įsiveržimas sparčiai naikina kalnų kultūras. Net jei kalnų garbinimas Europoje išblėso dar Viduramžiais, iškilus filosofas Arne Naess primena apie kai kurias kulto liekanas. Vis dar garbinamas Tseringma (Gauri Sankar) (kalnas Himalajuose). „Kai pasiūlėme Bedingo Šerpams, kad jie galėtų apsaugoti savo nuostabiąsias viršūnes nuo „užkariavimų“ ir didelių ekspedicijų, jie reagavo entuziastingai. Buvo paskelbtas specialus susirinkimas, jo metu šeimos vieningai nubalsavo, jog bus prašoma centrinės valdžios Katmandu, kad nebūtų išduodami leidimai kopimui į Tseringmą“, – rašoma A. Naess rinktiniuose raštuose „Išminties ekologija“. Bendingo lyderis Goenden nuėjo visą kelią iki Nepalo sostinės, kad susitiktų su valdininkais. Bet nors Šerpai ir buvo

pasiryžę netekti pinigų, kuriuos uždirbtų iš ekspedicijų, alpinistų klubai (Alpine clubs) ir valdininkai didžia dalimi ignoravo šią iniciatyvą. „Apšviestieji“ Šerpai jau kaip nors toleruos bet kur einančius ekspedicijų rengėjus, o tuo tarpu dideliems kalnams nereikia jokios „apsaugos“, mat juos sudaro tiesiog didelės akmenų krūvos ir ledynai.

Turbūt visos suinteresuotos pusės buvo teisios. Kaip bebuvę, A. Naess iš viso to išskiria specifinę kuklumo idėją žmogaus santykiuose su kalnais ir kalnų žmonėmis. „Kaip aš tai suvokiu“, – sakė filosofas, – „kuklumas yra menkavertis, jei jis nėra natūrali kur kas didesnių jausmų pasekmė, o dar svarbiau, mūsų specifiniame kontekste, tam tikro savęs suvokimo būdo pasekmė. Savęs, kaip gamtos dalies, plačia termino prasme. Šis būdas yra toks: kuo mažesni jaučiamės lygindami save su kalnu, tuo labiau priartėjame prie jo didybės patyrimo.

Nė nežinau kodėl taip yra“.

Nuo šventenybės prie turizmo

Olimpo ir Idos kalnai senovės graikams, Hefaisto dirbtuvės Etnos širdyje, šventas dakų kalnas kažkur Karpatuose Koganas (Kogayon), nuo keltų dievų Alpių viršukalnių iki Akos, mistinio samių kalno Skandinavijos šiaurėje – visi jie pajungti išreikšti Europos kalnų ir Europos kalnų žmonių dieviškai didybei.

Kaip biblinių kalnų simuliakrai, dauguma Europos viršūnių per krikščionybės šimtmečius buvo pakrikštytos šventųjų vardais.

Sinkretinė įvairių elementų samplaika taip pat žymėjo „šventuosius kalnus“, iškilusius Prancūzijos naujosios respublikos aikštėse ir bažnyčiose pačiame revoliucijos įkarštyje – 1793-1794 m.

Nuotraukos iš autoriaus archyvo

Oetztal, Austrija

Jie buvo sukonstruoti iš žemės krūvų ir kitų statybai tinkamų medžiagų. Ankstesniais 18 a. dešimtmečiais filosofinių diskusijų metu gamtai buvo priskirtas beveik mistinis charakteris. Ji buvo traktuojama kaip tobulo esmė, prie kurio visuomenė turi prisiderinti. Tai buvo laisvės, lygybės ir brolybės įsikūnijimas, simbolis, atsirandantis ant Prancūzijos revoliucijos vėliavų. Dirbtiniai kalnai viešumoje buvo naudojami kaip kultinės gamtos reprezentacijos. Čia Aukščiausiasis žmogui atskleidė gamtos dėsnius, kaip kadaise biblinis Dievas nuo Sinajaus kalno Mozei padiktavo Dešimt įsakymų, kaip antikinės Graikijos dievai gyveno ant Olimpo kalno. Revoliucijos švenčių metu į tuos dirbtinius kalnus dažnai įsilipdavo baltai apsirengusi moteris. Stovinti ant viršūnės ji būdavo sveikinama, kaip nauja laisvės ir proto deivė.

„Sacri Monti“ (dirbtiniai šventieji kalnai) pietinių Alpių papėdėse yra aiškiai susiję ir su topografija.

Apie 1600 m. jie atsirado kai kuriuose regionuose greta sienų su protestantiškomis šalimis.

“Jeruzalės“ atgabenimo į Europą idėja ir jos architektūrinis imitavimas kilo dar prieš 1500 m. ir po Trento Tarybos (1545-1563) įgavo vis didesnę svarbą. Tematinis „Sacri Monti“ centras yra suformuotas pagal Kristaus gyvenimą ir kančią ant Golgotos kalno, išskirtinės šventosios mergelės Marijos gyvenimo scenas ar kitus šventųjų gyvenimus. Alpėse, kaip ir kituose regionuose, šie kalnai buvo labai aukšti, krintantys į akis, bet išsidėstę retai, pasipuošę piligrimų bažnyčiomis. (Luigi Zanzi, Sacri Monti, 2002).

Descencio ad infernos

Juodas sniegas.

Prieš keletą metų Monte Rite kalne Italijos Dolomitinėse Alpėse, kalnų trobelėje, Pavijos universiteto kalnų istorijos profesorius Luigi Zanzi išskandavo paskaitą apie kalnų – didžiausių ekosistemų paslaugų tiekėjų – kultūros krizę.

Kalnų bendruomenių žmonės buvo laisvi maždaug iki 20 a. vidurio. Teritorijos, kuriose jie gyveno, nebuvo paliestos fiska-

linės politikos, tai buvo zonos be mokesčių tikrąja to žodžio prasme.

Turbūt paskutiniai tokios sąlyginės laisvės pavyzdžiai buvo piemenų bendruomenės Transilvanijos Alpėse, išsibarsčiusios ant kalvų aplink Sibiu/Hermannstadt Rumunijoje, arba geležinio komunistų kumščio valdžios metu Balkanų kalnuose.

„Kalnų bendruomenių gyventojams neturėtų būti taikomi pajamų mokesčiai“, – sako L. Zanzi. „Mat kapitalistinė ekonomika negali funkcionuoti daugiau nei 2000 m. aukštyje“.

Kai žemės ūkis, gamyba ir paslaugos Europos lygumose dalyvauja globalioje ekonominėje konkurencijoje, ekonominis gyvenimas kalnuose yra iš esmės vietinis ir remiasi „integralia ekologija“.

Kalnų ekonomika bet kuriuose Europos kalnuose išlaiko visada savarankiškos gamybos ir vartojimo jausmą bei yra sunkiai apginama nuo didelio kapitalo invazijos, kuris paprastai domisi grandioziniais turizmo projektais. L. Zanzi mano, kad vietinė gamyba kalnuose savaime suponuoja vietinį vartojimą. Perteklinės gamybos atveju,

žmonių darbas neturėtų būti „eksportuojamas“ ar platinamas ilgas distancijas. Tai dėl paprastos priežasties – vietiniai neišgali sau leisti konkuruoti su stambesniu verslu žemumose.

Kalnų ekonomika yra tik pragyvenimui, bet čia nėra nieko žeminančio. Ši tradicinė ir ekologinė ekonomika palaiko visą aplinką, nuo kurios priklauso visi individai. Ji supa ledynus, kovoja su klimato kaita ir palaiko bioįvairovę, kuri daug kur kitur buvo prarasta.

„Teikiamos paslaugos negali būti taip paprastai lyg niekur nieko apmokestinamos, nes jos yra kur kas sudėtingesnės; kalnų gyventojai išvis neturėtų būti apmokestinami“, – tvirtino L. Zanzi.

Rizika

„Klimato kaitai tapus akivaizdžia, kalnų rizikos turi būti studijuojamos kur kas atidžiau. Grėsmės visada egzistavo, jos iš dalies yra cikliškos“, – sakė Federica Kortese, Kurmajero miesto Italijoje mero pavaduotoja aplinkos ir rizikos klausimais, fondo

„Montagna Sicura“ prezidentė.

Bet rizikas padidina natūralūs pokyčiai, urbanizacija bei kalnų rekreacijos praktikos. Jorasses ledynas (Montblano ir Mar de Glace komplekso dalis) kelia grėsmę gravitacijos sąlygojamomis nuošliaužomis. Jos kaupiasi prie stataus kalno šlaito, nuo kurio periodiškai atkimba ledo blokai. Ledas gali atsikabinti bet kuriuo momentu, jo kryčiai neprognozuojami.

Taigi žmonėms, kurie praktikuoja poilsį kalnuose (kopinėja, slidinėja, apgyvendina žemiau įsikūrusius klientus ir gyventojus), kyla realios grėsmės. Bet dėl ledyno jos kyla ir tiems, kurie turi didelius namus Val Ferret slėnyje. Krentantis ledas gali sužadinti didžiules destruktivias griūtis. Dėl to des Grandes Jorasses ledynas yra nuolat stebimas kameromis.

Mokslininkai studijuoja amžinojo įšalo evoliuciją. Tai dirvos sluoksnis, kuris iki šiol visada buvo giliai įšalęs, bet klimato kaitos pasekoje galėtų šilti. Įvairiose vietose yra įmontuoti sensoriai, kurie realiu laiku fiksuoja uolos ir dirvos temperatūrą bei siunčia duomenis į laboratorijas tyrėjams,

kad jie galėtų stebėti reiškinių, kurti galimus kalno „elgesio“ modelius.

Įšalo sluoksnis yra priklausomas nuo didžiulių uolų masių, kuriuos sukibusius laiko ledas. Kylanti temperatūra galėtų lemti didžiulių uolų suirimą.

Globalus atšilimas gali pagelbėti kai kurioms žemės ūkio šakoms. Tirpstantys ledynai gali laikinai tiekti vandenį javams, kuriuos šilimas atvilios į didesnes aukštumas. Adige slėnis aplink Bolzano Pietų Tirolyje yra apaugęs obelimis, kurios aprūpina 10 % Europos rinkos. Itin sėkmingas obuolių auginimo verslas išsivystė prieš maždaug 30 metų. Sektorius klesti, vaismedžiai kyla aukštyne šlaitais, mat šylantis klimatas mažina nušalimų riziką. Bet mažiau šalčio – mažiau ir patrauklaus raudono vaisių spindesio!

Globalus atšilimas sukels nemažai problemų, ypač sausesnėse Alpių dalyse, slėniuose, kuriuose nėra ledynų, kur ir taip mažai kritulių. Tai pabrėžė ir Marc Zebisch, klimato kaitos ekspertas iš Europos Akademijos tyrimų centro, įsikūrusio Trentino regione pietų Tirolyje, Italijoje. [O](#)

Geant ledynas, Monblanas, Prancūzija

Vidutinė metinė temperatūra Alpėse jau pakilo 2 °C

Raul CAZAN
www.2celsius.net
(vertė Kristina SADAUSKIENĖ)

Nuotraukos iš autoriaus archyvo

Drei Zaehnen/ Tre Cime di Lavaredo, Austrijos - Italijos siena

Pokalbis su Alpių konvencijos generaliniu sekretoriumi Marco Onida, kalbintu pasaulio žurnalistų, rašančių apie kalnus žygio „SuperAlp!“ metu „2Celsius“ tinklui.

Kas yra „SuperAlp!“ ir kodėl jį organizuojate?

Tai yra nuolatinio Alpių konvencijos sekretoriato projektas, kuris turi du pagrindinius tikslus. Visų pirma, siekiama Alpių konvenciją „atvesti“ į pačią teritoriją. Konvencija yra sutartis, kuri apima Alpių teritoriją, bet pati teritorija ne visada tai žino. Antra, šio ilgo žurnalistų žygio per Alpes metu kalbame apie kalnus, paskatiname žurnalistus rašyti apie Alpes, didiname suvokimą apie šio regiono kritines problemas, tokias kaip darni raida Alpėse. „SuperAlp!“ yra vykdomas viešosiomis ir aplinkai draugiškais transporto priemonėmis, maitinamasi vietiniu maistu, siekiant parodyti, jog keliauti galima ir tokiu būdu.

Kokia šių metų žygio tema (interviu imtas 2011 m.)?

Šiomet pagrindine tema pasirinkome ledynus. Esame ypač susidomėję klimato kaita. Ji turi kraštutinį poveikį Alpėms. Vidutinės metinės temperatūros kilimas Alpėse yra didesnis nei kitose šiaurinio pusrutulio dalyse. Jau du dešimtmečius čia temperatūra yra pakilusi 2 °C, poveikis yra aiškus ir svarbiausia – brangiai kainuo-

jantis. Vienas iš labiausiai matomų efektų yra ledynų atsitraukimas. Pasirinkome 5 ledynus Alpėse ir perėjome juos, norėdami savo akimis pamatyti, kokia yra situacija, pabendrauti su specialistais, ledynų tyrėjais, ekspertais, kurie čia gyvena pastaruosius 50-60 metų ir gali paaiškinti esamos situacijos evoliuciją, ledynų atsitraukimo greitį, problemas, susijusias su tuo, ir t.t.

Ar yra panašumų tarp Alpių ir Karpatų konvencijų?

Principai daugmaž tie patys. Tai reiškia kooperaciją, sprendžiant bendras proble-

šalių, su kuriomis susijusi Karpatų konvencija, savybės. Ne visada lengva bendrauti su Ukraina, kuri yra Karpatų konvencijos narė.

Turiu omenyje, kad politiniai santykiai yra geri. Bet bendravimas teritorijoje reikalauja ilgalaikio patikimo „tarpsieninio“ bendradarbiavimo, kuris nėra kasdienybė tarp Rumunijos, Lenkijos ir Ukrainos valstybių.

Turbūt situacija panaši, net jei kalbama apie visą geografinę teritoriją – Karpatai, Alpės, Pirėnai...?

Taip, būtent. Tai yra Europos kalnai, bet iš politinės perspektyvos jie yra dažnai

Vidutinės metinės temperatūros kilimas Alpėse yra didesnis nei kitose šiaurinio pusrutulio dalyse.

mas, geresnį bendrą galimybių išnaudojimą. Realybė tuo tarpu yra kiek kitokia. Karpatų teritorija – kur kas didesnė nei Alpės, ji labiau laukinė, gamta iki tam tikros ribos mažiau paliesta, ne tiek daug turistų kiek Alpėse, kitokios problemos. Karpatų konvencija buvo pasirašyta 2003 m., tad ji gerokai jaunesnė. Sunku abi palyginti. Žvelgiant iš ideologinės perspektyvos, pasakyčiau, kad abi yra panašios, tačiau yra objektyvūs skirtumai, kuriuos lemia fizinės

apleidžiami Europos įstatymų. Į kalnų žmonių interesus dažnai nėra tinkamai atsižvelgiama. Dėl to ir yra svarbu išlaikyti konvencijas, nes bendradarbiaudamos jos gali vykdyti tam tikrą lobizmą Briuselyje, kad valdininkai geriau suvoktų kalnų dimensijos problemas. Dažnai tai darome Karpatų žmonių labui.

Prieš tris metus su Jumis dalyvavau „SuperAlp!“ 2 žygyje. Tuomet jo tema

Monte Rite, dolomitinės Alpės, Italija

buvo kalnų bendruomenės ir žemės ūkis kalnuose. Kokia situacija šiais klausimais dabar?

Na, pokyčiai Alpėse yra tokie patys, kaip ir bet kur kitur visuomenėje. Tad pasakyčiau, jog patiriame tą patį, kaip ir visur kitur. Regime problemas dėl tinkamai nevystomo viešojo transporto.

Kaip silpnybę traktuojame mažą sąmoningumą, susijusį su Alpių konvencijos egzistavimu, nes pastaruosius trejus metus dirbome labai intensyviai, bet situacija Alpėse beveik nepasikeitė. Kai kur net pablogėjo. Tai dėl dviejų priežasčių – klimato kaitos ir turizmo. Propaguojant masinį turizmą, judama pavojinga linkme, nesuvoikiama, jog jis nebus darnus.

Kodėl ne?

Pirmiausia pernelyg daug dėmesio skiriama kalnų turizmui, slidinėjimui. Slidinėjimo kurortai investuoja, kad gautų daugiau šlaitų, daugiau keltuvų, bet yra vis mažiau sniego, o dėl stiprios konkurencijos – vis mažiau žmonių. Šiandien žmonės nori ramesnių atostogų, net jei jos ne sezono metu. Taigi turėtų būti turizmo pasiūlymų, kurie apima tik tam tikrus slidinėjimo kurortus ir alpinistų kaimus, diversifikavimas. Tai galimybė įdomiai plėtrai, bet vis dar yra vietų, kur masinis turizmas yra „būtinybė“ ir tai žaloja aplinką. Tiesa, turėčiau pridurti, kad tai taip pat žaloja ir ekonomiką, mat nelogiška, kai žmonės iš visos Europos apsilanko tik du metų mėnesius, vietiniai dirba jiems, o likusius metus yra bedarbiai.

Ar galima grįžti prie kalnų bendruomenių? Žinau, kad praėjusiais metais žygio tema buvo maistas ir gastronomija. Įdomu tai, kad dauguma tradicinio ar, kaip dabar vadinama, „lėtojo“ maisto Rumunijoje gaunama iš kalnų teritorijų. Tai reiškia, kad tas maistas turi didelę pridėtinę vertę. Ar sprendžiate šį klausimą?

Taip, tai yra labai svarbu. Praėjusiais metais žygio partneris buvo „Slow food“. Aplankėme judėjimo būstinę, jo gastronominių mokslų universitetą Polenzo (Pjemontas, Italija). Kelionės metu sustojome vietose, kuriose beveik visada gaudavome vietinių produktų. Gana aki-vaizdu, jog tam yra poreikis. Ypač globalizacijos metu, kai kyla nemažai sveikatos problemų, susijusių su urbanizacija, arba isterijų, kaip kad pastaroji dėl e-Coli. Jei žmogus valgo maistą iš kalnų – jam ar jai nieko nenutiks. Šiuo metu maistas kalnuose yra gerai – tai kuria ir papildomas galimybes, generuoja pinigus. Bet kartu tai reikalauja ir didelių investicijų tam, kad produktai pasiektų miestus. Tai ne visada yra paprasta dar ir dėl to, jog maistas gaminamas mažais kiekiais. Bet manau, jog tai yra labai svarbi vystymosi kryptis. ○

Retezat, Karpatai (Transilvanijos Alpės), Rumunija

